UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00301150 9

Gogol, Nikolai Vasilevich
Vecheri na khutori bilia
Dykanky

PG
3332
V419
1914
c.2

From the Collection
of the late

JOHN LUCZKIW

20

Ч. | Бібліотека „Нового Житя". | 4.

Микола Гоголь.

ВЕЧЕРІ

на хуторі біля Диканьки

Повісти, видані

пасїчником Рудим Паньком.

Часть друга.

I.

НІЧ ПЕРЕД РОЖДЕСТВОМ.

Олифант, Па.

Накладом „Америк.-Украïн. Видавничої Спілки"

З друкарнї „Нового Житя".

ЗБІРКА
ІВАНА ЛУЧКОВА

Микола Гоголь.

ВЕЧЕРІ

на хуторі біля Диканьки.

Повісти, видані

пасічником Рудим Паньком.

Часть друга.

I.

НІЧ ПЕРЕД РОЖДЕСТВОМ.

Переклав з російської мови

Володимир Держирука.

Олифант, Па.

Накладом „Америк.-Україн. Видавничої Спілки".
З друкарні „Нового Життя".

1914.

PG
3332
V419
1914
ch 2.

ПЕРЕДНЕ СЛОВО.

Ось вам і друга книжка а, радше сказати, остання! Дуже-дуже не хотїло ся сї видавати. По-правдї, пора знати честь. Скажу вам, що на хуторі зачинають вже з мене сьміяти ся. »Ось — говорять — здурів старий дїд: на старости лїт тїшить ся дитинячими забавками«. Дїйсно: час спочивати. Ви, дорогі читачі, гадаєте, що я тільки удаю старого. Куди тут удавати, коли в ротї нема зовсїм зубів! Тепер, як попадеть ся щобудь мягкого, то буду ще яко-тако жвякати, а твердого не вкушу. Так ось вам знов книжка! Тільки не жахайте ся! Не гарно жахати ся на прощаню, особливо з тим, з яким, Бог зна, чи скоро побачите ся. В сїй книжцї почусте оповідачів, всїх майже для вас незнакомих, з виключенєм хіба Томи Григоровича. А сего горохового панича, що росказував таким дивоглядним язиком а котрого навіть богато з москальського народу не могло поняти, вже давно нема. Після того, як посварив ся із всїми, він і не заглядав до нас. О, я вам не росказував сеї подїї? Слухайте, се була комедія! Минулого року, лїтом, майже в самий день моїх імянин, прийхали до мене гості.... (Треба вам знати, любезні читачі, що мої земляки, дай їм Боже здоровля, не забувають на старика. Вже пятьдесятий рік, як я занамятав свої імяниии; а кілько я маю лїт, сего анї я анї моя старуха вам не скаже. Може буде коло сїмдесятки. Диканський піп, отець Харлампій, знав коли я родив ся; так жаль, що вже пятьдесятий рік, як його нема на сьвітї). Ось прийхали до мене гості: Захар КириловичЧухопупенько, Степан Іванович Курочка, Тарас Іванович Смачненький, засїдатель Хорлампій Кирилович Хлоста і прийхав ще... ось забув,

по-правдї, імя і фамілію.. Осип... Боже мій, його знає цїлий Миргород і він, як говорить, то все вперед стукне пальцями і підопреть ся в боки... Ну, Бог з ним! Пригадаю другим разом. Приїхав і знакомий вам наш з Полтави. Томи Григоровича я не рахую, бо він свій чоловік. Розбалакали ся всї (знов треба вам знати, що ми не говоримо ніколи небилиць: я все люблю приличну бесїду, щоби, як-кажуть, було і корисно і солодко). — говорили ми про се, як квасити яблока. Моя старуха зачала було говорити, що треба хорошенько яблока вимити, опісля намочити в квасї, а далї вже нїчого з того не буде«! — підхопив Полтавець, заложивши руки у свій гороховий кафтан і перейшов тяжким кроком по кімнатї:« нїчого не буде! Передом треба пересипати капупером а потім уже...« Ну, я здаю ся на вас, любі читачі, скажіть по совісти: чи чули ви коли-небудь, щоби яблока пересипати капупером? Правда, кладуть листє з вешнини, нечуйвітер, триличник; но щоби клали капупер... ні, я про се не чув. Вже лїпше нїхто на тім не розуміть ся, як моя стара. Ну говоріть же ви! Нарочно, як доброго чоловіка, відвів я його тихо на бік: »Слухай, Макаре Назаровичу, ей не съміши людий! Ти чоловік не який-будь! Сам ти, як говориш, обідав при однім столї з ґубернатором. Ну скажи щось такого там, то тебе висьміють всї!« Щож би, ви думали, він сказав на се? — Нїчого: плюнув на землю, взяв шапку і вийшов. Хоч би попрощав ся з ким, хоч би кивнув головою і тільки чути було, як підїхала до воріт бричка з дзвінком: сїв і поїхав. І лїпше! Не треба нам таких гостий! Я вам скажу любі читачі, що нїчого гіршого нема на сьвітї, як се панькство! Що його дядько був колись комісарем, так і ніс дре в гору! Нїби то комісар такий вже високий уряд, що від него в сьвітї вис-

шого нема? Слава Богу, є ще вищі від комісаря! Ні, я не люблю того панъства! Ось вам приміром Тома Григорович: здасть ся, і він не знатний чоловік а гляньте на него: на лиці сьвітить повага, навіть, як нюхає табаку, то чуєш до него поважанє. А як в церкві засьпівас в крилосї, — велика роскіш! Розтопив би ся, здасть ся, цїлий! А сей... ну, Бог з ним! Він гадає, що без його казок годї обійти ся. Ось таки зложила ся книжка.

Я, здасть ся обіцяв вам, що в сїй книжцї буде і моє оповіданє. Хтїло ся його написати, та я побачив, що для мойого оповідання треба хоч три такі книжки. Гадав окремо надрукувати, та опісля відхотїло ся. Таж я знаю вас: Будете съміяти ся із старика. Ні, не хочу! Прощайте! Довго, а може бути що й нїколи не побачимо ся. Так що, для вас байдужно, щоби навіть мене зовсїм не було на сьвітї. Мине рік, другий, — і з вас нїхто опісля не згадає і не пожалує старого паламарчика.

Рудого Панька.

НІЧ ПЕРЕД РОЖДЕСТВОМ

Минув останній день перед Рождеством. Була морозна ясна ніч; гляшули зірниці; місяць підняв ся величаво на небо посьвітити добрим людям і цілому мірови, щоб всім весело було колядувати і прославляти Христа. Мороз тиснув кріпше, як рано: та зато було так тихо, що скриніт морозу було чути на півмилї. Під хатними вікнами не показувала ся ще ні одна юрба парубків, тільки місяць заглядав крадьки до шиб, викликуючи немов вистроєних дівчат на скрипучий сніг. А крізь димар одної хати бухнув дим, хмарою поніс ся по небі а разом підняла ся і відьма на мітлї.

Коли-б тоді їхав сорочинський засїдатель трійкою панських коней, в шапці, зробленій у уланській формі, в синім футрі, підбитім чорним кожушком, з нагайкою по діяволськи сплетеною, що нею звик підганяти свойого ямщика, то він певно був-би її замітив тому, що перед сорочинським засїдателем ні одна відьма не сховаєть ся. Він знає точно, кілько у кождої баби свиня родить поросят і кілько полотна лежить в скрині тай кілько лишить в неділю в коршмі добрий чоловік із своєї одежі і господарських знарядів. Та сорочинський засїдатель не їхав, бо яке йому дїло до чужих, — у него своя волость. А відьма підняла ся тимчасом так високо, що в горі було видко тільки чорну, рухливу цяпку. А куди тільки повертала ся цяпка, там пропадали зорі одна за другою. Небавом

відьма назбирала їх повний рукавець. Блестїло їх ще може три або чотири. А з противного боку появила ся друга цяпка, росла-росла і вже перестала бути цяпкою. Короткозорий, щоби надів на ніс місто окулярів колеса з комісарової брички, не розпізнав би, що се таке. З переду чистий Нїмець: вузенька мордочка, що безпастанно вертїла ся на всї боки і нюхала всьо, що попало, — кінчила ся таким кружальцем, як у наших свиний; ноги такі тоненькі, що наш вийт переломав би їх при першім козачку, коли-б такі ноги мав. А за се з заду виглядав як ґуберіський стряпчий в мундірі, бо у нього висїв хвіст такий острий і довгий як теперішні фалди від мундїра; тільки може по цапиній борідцї під мордою, по невеличких рiжках на голові і потім, що цїлий він не був білїйший від коміняра, можна було догадати ся, що се не Нїмець і не ґуберіський стряпчий а прямо чорт, для котрого лишила ся ще тільки одиїсїнька нїч блукати по сьвітї і доводити людий до гріха. А завтра, як раиком задзвонять утренні дзвони, побіжить він у свій берліг, підобхавши хвіст під себе.

А тимчасом чорт підкрадав ся тихо до місяця і вже витягнув руку, щоб його зловити; та сейчас відскочив, неначе попік ся, піссав пальці, забовтав ногою, забіг з другого боку, знов відскочив і сховав руку. Однак чорт не покинув своєї роботи мимо неудач. Він побіг і зловив місяць руками: скривив ся і хухав, перекидаючи його з одної долонї на другу, як мужик, що бере вуглячок до своєї люльки; вкінци поспішно сховав його в кишеню і побіг дальше, неначе нїчого не стало ся.

В Диканьї нїхто не чув, як чорт вкрав місяць. Правда, що волосний писар, вилїзаючи рачки з шинку, бачив, що місяць, не знать з якої причини, танцював

по небі і божив ся перед цілим селом; однак мужики покивували головами а навіть підіймали його на сьміх.

А яка-ж була причина, що чорт забрав ся до такого грішного діла. А ось яка: він знав, що богатий козак був запрошений на кутю до дяка, де будуть війт, козак Свербигуз, свояк дяка, що приїхав з архиєрейської дяківської школи і сьпівав грубим голосом і ще дехто; де, крім кутї, буде й варенуха, горівка, заварена з шафраном і багато смачних страв. А тимчасом його дочка, красавиця на ціле село, лишить ся дома а до дочки певно прийде коваль, силач і парень хоч куди, що його чорт більше не злюбив від проповіднй отця Кіндрата. Вільним хвилями коваль брав ся і до мальованя і був найліпшим малярем на цілу околицю. Сам сотник Л.....ко, як був ще в живих, просив його нарочно до Полтави помалювати частокіл довкрути двора. Всї миски, що з них диканські козаки сербали борщ, малював коваль. Він був дуже побожний чоловік і часто малював образи сьвятих: тепер ще можна побачити в Т.....ській церкві образ сьв. Луки. Та вершком його артизму був образ, намальований на церковній стїні в правім притворі і сей образ представляв сьвятого Петра в день страшного суду, з ключами в руках, як виганяв з ада злого духа: наляканий чорт вертїв ся на всї боки, прочуваючи свою загибіль а замкнені перед тим грішники били і гонили його батогами, поліньами і всїм, чим попало. Тоді як маляр трудив ся над тим образом і малював його на великій деревляній дошці, чорт всїма силами старав ся йому перешкодити: торкав його руку, метав ковальський жар на малюнок; однак мимотого образ вникінчено, дошку принесли в церков, прибили до стї-

ни притвора і від того часу чорт присяг месть коваленві.

Одна тільки ніч лишила ся йому побігати по білім світї а навіть сеї ночи роздумував він над тим, щоб зробити яку прикрість коваленві. І тому рішив вкрасти місяць в тій надії, що старий Чуб лінивий і неохочий до уставання, а до дякової хати не так дуже близько: дорога вела поза село, біля млинів а далї біля кладбища. Коли-б так ще місячна ніч, заманула би Чуба варенуха і горівка заварена з шафраном: а серед такої пітьми нїкому навіть не удало би ся стягнути його з печи і викликати на двір. А коваль, що від давна не був з ним в згоді, не важить ся, хоч як сильний, йти до його дочки, коли батько в хатї.

Таким чином, як тільки чорт сховав місяць в кишеню, довкруги стало так темно, що не кождий зміг би знайти стежину навіть до коршми, не то до дяка.

Відьма аж заниділа, як побачила себе в пітьмі. А чорт побіг скорим кроком до неї, зловив за руку і зачав шептати їй до вуха то саме, що звичайно нашіптують ся цїлому жіночому родови.

Чудний порядок в світї! Всьо, що жие, намагать ся перейняти всьо одни від другого. Недавно тому, бувало, одни судія та городничий в Миргородї ходили зимою в кожухах, крытих сукном, а проче низше чиновництво носило звичайні. А тепер і засїдатель і підкоморій справили собі нові шуби з решитилівських шкірок і покрили їх сукном. Канцелярист і волосний писар третього року набрали синьої китайки по шість гривен аршин. Паламар казав собі зробити атласові лїтні шаравари і кабат. Словом: всьо дреть ся до людий! Коли-то вже не будуть люди до сусти пристращати ся? Мож навіть заложити ся, що навіть і чорт пускать ся на таке. Тільки дуже до-

садно, що він має себе за красавця, а тимчасом пареуна його — аж гидко глянути. Ніка, як говорить Тома Григорієвич, мерзость мерзостю, одиак і він строїть любовні міни!

Одиак на небі і ніч небом так зробило ся темно, що годї було доглянути, що далї дїяло ся між ними.

— Так ти, куме, не був ще в новій дяковій хатї? — говорив козак Чуб, виходячи із своєї кімнати, до худощавого, високого, в короткій кожушиній, мужика із заростою бородою, що певно від двох тижнїв не бачила на собі обломка коси, що нею звичайно мужики голять свої бороди, як не мають бритви. — Там тепер буде кренка попойка! — продовжав Чуб, підсьміхуючи ся. Щоб нам тільки не спізнити ся.

І Чуб поправив свій пояс, яким був підперезаний по верху кожуха, натиснув крінне своє шапку, стиснув в руїї нагайку — страх і погрозу для докучливих собак, та як глянув в гору, остовпів. — Що за біс? Гляди, гляди! Напасе!

— Що такого? сказав кум і підняв також голову до гори.

— Як, що? Нема місяця!

— Що за чудасія! Дійсно, нема місяця!

— Так, таки нема! — говорив Чуб, неначе трохи розгнївваний рівнодушністю кума. — Тобі, небоже, се й байдуже!

— А що-ж менї робити?

І треба тут було — продовжав Чуб, утираючи вуси рукавом, — щоб тому собацї не довело ся в ранцї випити чарку сивухи, якому чортови тут вмішати ся!.. Так неначе съміх! Сиджу в хатї біля вікна, дивлюсь на двір: чудесна ніч! Ясно, сніг іскрить ся до місяця; всюди видно, як в день. Не вспів вийти за двері і ось:

хоч око виколи! А щоби він поломав всї зуби до черствого пирога!

Ще довго Чуб ворчав і бісив ся а міжтим продумував, як рішити ся. Йому страх хотїло ся побазїкати трохи в дяковій хатї, де без сумнїву, сидїв вже і війт і приїзший бас і дохтяр Микита, що їздив що два тижнї на ярмарок до Полтави і гнув такі харамани, що всї брали ся за животи від сьміху. Неначе вже видить Чуб варенуху на столї. Всьо то було приманчиве правда; однак темна піч навела на нього сю лїнь, що є спільна всїм козакам . Як гарно було-б тепер полежати, підопхавши під себе ноги на печи, покурювати спокійно люльку і серед упоюючої дрімоти слухати колядок і пісень веселих парубків і дївчат що бігають гуртами попід вікна! Він, без сумнїву, рішив би ся на се останнє, коли-б сам; та тепер їм обом не так буде кучно і лячно йти серед темної ночи, а впрочім він не хотїв перед другими показувати свою лїнь і трусливість. Він звернув ся знов до кума:

— Нема, куме, місяця?

— Нема!

— Чудно! Дай но понюхати табаки! У тебе, куме, добра табака! Де ти купуєш?

— Яка там, до чорта добра! — одвітив кум, закриваючи вічко від берестової табакерки вимережаної узорами: — і стара курка не пчихне.

— Пригадую собі, — продовжав Чуб далї— менї раз покійний шинкар Зазуля привіз табаки з Нїжина. Ех, табачка раз була! Добра табачка! Так що-ж, куме, — як буде? Диви темно на дворі.

— То лишім ся дома, — одвітив кум і зловив за клямку від дверий.

Коли-б кум не був сего сказав, то Чуб певно був

би рішив остати ся; та тепер його щось кололо зробити на-перекір.

— Ні, куме, таки треба йти! Конче йти!

Тільки се вимовив а вже був на себе лихий, що такі слова вимовив. Йому було дуже неприятно волочити ся в таку ніч, та його потїшало се, що він нарочно сього забажав а не зробив так, як йому дорадживали.

Кум не показав на лиці найменшого гнїву, як чоловік, якому всьо одно: чи сидїти дома чи плентати ся з дому; оглянув ся, пошкробав ручкою від нагайки плечі і — оба куми вибрали ся в дорогу.

* * *

Тепер погляньмо, що робить оставшись дома, красуня-дочка. Оксанї не минуло ще сїмнайцять лїт, як в цїлім майже сьвітї і по сїй сторонї Дикальки і по тій сторонї Дикальки, тільки-й мови було, що про неї. Парубки гуртом проголосили, що кращої дївки і не було ще нїколи і не буде нїколи в селї. Оксана знала і чула всьо, що про неї говорили і була вередлива як звичайно красавиця. Колиб вона ходила не в плахтї і запасцї, а в якій будь капотї, то розігнала би всїх своїх дївок. Парубки ганялись за нею юрбами, та стратили небавом терпеливість, поволи оставляли горду красавицю і звертали ся до других, не так дуже гордовитих. Один тільки коваль був упрямий і не покидав свойого волокицтва, не зважаючи на се, що і з ним Оксана не лучше поводилась, як з другими.

По виході батька довго викручувала ся і причепурювала ся Оксана пред невеличким зеркалом в оловяних рамах і не могла налюбувати ся собою.

— І що се людям вроїло ся, що я хороша? — говорила вона розсїяно, оттак тільки, щоби трохи поговорити із собою. — Брешуть люди, я зовсїм не хороша!

— Та в зеркалї мелькнуло сї свїже, живе і молоде лице, з лискучим, чорними очима і невимовно чарівним усьміхом, що врізував ся в саму душу і воно сказало щось противного.

— Чи-ж мої чорні брови і очи, — продовжала красавиця, не випускаючи зеркальця, — так хороші, що рівних їм вже на свїтї нема? Що-ж тут гарного в тім задертім носї і щоках і в устах? А мої чорні коси чи дїйсно гарні? Ох, їх можна злякати ся вечером; вони, неначе довгі гадюки, обвили ся довкруги мої голови. Я бачу тепер, що у мене зовсїм краси нема! — І відступила трохи від зеркала тай крикнула: — Ні! я хороша! Ах, яка хороша! Чудо! Яку радість принесу я тому, хто візьме мене за жінку! Як мій муж буде любувати ся мною! Він оніміє з радости! Заділує мене на смерть.

— Чудна дївка! — прошептав тихо коваль, увійшовши в хату. — І пишноти досить у неї! Стоїть вже з годину, глядить у зеркало і не надивить ся, щей до того прихвалює себе!

Та парубки, чиж рівня я вам? Ви гляньте на мене, — продовжала красуня — моргуля, — як я плавно виступаю: у мене сорочка червоним шовком вишивана. А які стяжки на голові! Ви по вік не побачите богатшого строю! Того всього накупив менї батько тому, щоби зі мною оженив ся найкращий парень у свїтї. — І, підсьміхнувшись, повернулась она в другий бік і... побачила коваля.... Крикнула і станула перед ним, як вкопана.

Коваль і руки опустив.

Трудно сказати, що відбивалось на лици красивої дївчини: на нїм було видно і строгість а крізь неї пробивав ся якийсь жаль над засумованим ковалем; ледви замітна краска досади тоненько розливала ся

по усточках і все то так пійшло ся у тих. Де неявновно хороше, що поцілувати сї мілїон разів — ось що найлучше можна було тодї зробити.

— Та чого принишов сего? — зачала говорити Оксана. — Чи може хочеш, щоб я тебе випустила лотатого за дверї? Оця всї моцї підкрадки ся то дає. Сейчас пропхаєте, коли батька нема дома. О, я вже вас! Що, готова моя скриня?

— Буде готова, моє серденько, вїлля святого буде готова. Коліб ти знала, як я натрудив ся коло неї: дві ночи не виходив з кузнї. За се такої скринї не буде навіть у попівни. Таке зелїзо поклав на оковку, якого навіть не клав на сотникову тарадайку, коли ходив на роботу в Полтаву. А як буде розмальована! Хоч цїле село зходи своїми білими пїженьками, не найдеш такої. По цїлім полю будуть розкидані червоні і синї цьвіти. Горїти ме, мов жар. Не серть ся на мене. Позволь хоч поговорити, хоч подивитись на тебе!

— Хтож тобі боронить? Говори і дивп ся.

І сїла на лавку, глянула знов в зеркало і зачала поправляти на голові свої коси. Зиркнула на шию, на нову сорочку, шовком шиту і пїжне чувство самовдоволення показало ся на устах, съвіжім личку а далї розгоріло ся в очепятах.

— Позволь, нехай і я сяду біля тебе! — заговорив коваль.

— Сїдай. — — одвітила Оксана, затримуючи в устах і в погляді тойсам вираз.

— Красавиця, печаглядна Оксана, позволь, нехай тебе поцїлую! — промовив скріпленнй коваль і притиснув дївчину до себе, щоб сї поцїлувати та Оксана відхилила свої щоки, що були вже в невеличкім віддаленю від уст коваля і відопхнула його.

— Чого ти ще забажав? Йому, коли мід, так і

ложки треба! Забирай ся, у тебе руки мов із зеліза. Та і сам ти запосни димом. Гадаю, що мене саджою замарав.

Тут піднесла зеркальце і знов зачала перед ним причепурюватись.

— Не любить мене! — думав коваль, похиливши голову. — Їй все сьмішки; а я стою перед нею, мов дурак і очий з неї не зводжу! Чудна дівка! Чого би я не дав, щоб тільки дізнатись, що у неї на серці, кого вона любить. Та ні, вона нікого не любить. Сама собою любується ся; мучить мене бідного а я за тугою і сьвіта не бачу. Я-ж сі так люблю, як ні один чоловік на сьвіті не любив і не буде ніколи любити.

— Чи се правда, що твоя мати відьма? — заговорила Оксана і зареготала ся; а коваль почув, як в його нутрі всьо засьміялось. Сей сьміх відразу обізвав ся в серцю і тихо дріжучих жилах; а після сього досада обхопила його душу, що він не може поцілувати сего так чарівно усьміхненого личка.

— А що мене мати обходить? Ти у мене і мати і батько і всьо, що найдорожше у сьвіті. Колиб мене призвав цар і сказав: »Ковалю Вакуло, проси мене о всьо, що є найкраще в моїм царстві, всьо тобі віддам. Скажу тобі виставити золоту кузню і ти будеш кувати срібними молотами.« — Не хочу, царю, одвітив би я, ні дорого каміня, ні золотої кузні, ні нїлого твойого царства: дай менї радше мою Оксану!

— Бачили який ти! Тільки мій батько, не взяв його кат. Побачиш, як він не оженить ся з твосю матїрю! — проговорила Оксана, підсьміхуючи ся лукаво. Однак, дівчат ще нема... Що се значить? Давно пора колядувати, менї навкучило ся вже.

— Бог з ними, моя красавице!

— Е, не так! Із ними, певно, прийдуть парубки.

От тоді підуть сьміхи. Уявляю собі, яких нагнуть сьмішних хараманів!

— Так тобі весело з ними?

— Та вжеж веселійше, як з тобою. Ох... хтось стукнув; певно дівчата з парубками.

— Чого менї більше ожидати? — говорив коваль сам до себе . — Вона сьміеть ся наді мною. Я їй не варт і за перержавілу підкову. Но коли так, то по крайній мірі не доведеть ся другому із мене кепкувати. Нехай тільки я дізнаю ся певно, кого вона любить більш від мене...

— Його роздумованя перервав стукіт до дверей і різкий голос: »отвори!«

— Пожди, я сам отворю, — сказав коваль і вийшов до сїнній з наміром почастувати стусанами першого чоловіка що навинеть ся йому під руки.

Мороз потиснув сильнійше; горою стало так студено, що чорт скакав з одного копита на друге і хухав в кулак, щобн хоч сяк-так розігріти замерзлі руки. Тай і не трудно перемерзнути тому, хто товчеть ся від рана до рана в пеклї, де, як звісно, не так холодно, як у нас зимою і де, надївши шапку і станувши перед жаром, як справжній куховар, принїкав він гріш виків з таким вдоволенєм, з яким звичайно баба примажус на Рождество кобасу.

— Відьма сама почула мороз, не зважаючи на се, що була тепло одїта; і тому підняла до гори руки, відставила ногу і прибрала таке положенє, як чоловік, що жене конем, не зарухала ні одним членом тїла, спустила ся воздухом, неначе по ледяній горі і прямо в димар...

А чорт так само пігнав ся слїдком за нею. А що се єство проворнїйше від всякого паничика, то не дивниця, що в самім отворі димаря в їхав на шию сво-

ої любовниці і так обоє опинили ся в просторій печі, між горшками.

Відьма відхилила по тихоньки затулу, щоби поглядіти, чи не призвав ої сни Вакула гостий до хати; та побачивши, що нїкого не було, тільки кілька міхів посеред хати, вилїзла з печи, скинула теплий кожух, причепурила ся і нїхто тепер не погадав би, що перед хвилиною она їздила на мітлї. Мати коваля Вакули мала не більше сорока лїт. Була вона нї хороша, нї погана. В такім віщї трудно бути хорошою. Однак вона таки уміла причарувати до себе самих статочних козаків (яким, не завадить сказати, зовсїм на красї не залежить. До неї заходив і голова,*) і дяк Осип Никифорович, (очевидно тодї, як дячихи не було дома), і козак Корнїй Чуб, і козак Косян Свербигуз. На честь ої сказати треба, що вона уміла з ними ловко поводити ся: нї одному з них на умі не мотало ся, що у нього є суперник. Чи то їнов набожний мужик, або дворянин, як називають себе козаки, убраний в кобоняк з відлогою, в неділю до церкви або, як лиха погода, до корчми, — якже не зайти до Солохи, не попоїсти смачних вареників зі сметаною і не пожартувати в теплій хатї з говірливою і ввічливою хазяйкою? І дворянин нарочно намагав ся перед тим, нїм доходив до корчми, зайти по дорозї. А ніде, бувало Солоха в съвято до церкви, надївши ярку плахту з китайчатою запаскою а по верху синю юбку, що на

*) голова - війт в українськім селї.

ній із заду навиті були золоті вуси і стане прямо білля правого крилоса, то дяк певно сейчас таки закашляв ся і мимохіть прицурював в той бік очи: голова пригладжував вуса, закручував за вухо осельодець*) і говорив до свойого сусіда: »Ех, добра баба! чорт не бабі!« Солоха ж кланяла ся кождому і всякий з них гадав, що вона кланяє ся тільки йому одному.

Охочій мінятн ся в чужі діла замітив би тоді, що Солоха особливо приязно відносила ся до козака Чуба. Чуб був вдовець. Віеім стирт хліба все стояло перед його хатою. Дві пари вишоених волів все вихиляли свої голови з поза плетінки на вулицю і ревіли, як побачили куму-корову або довгого дядька біля. Вороний кінь драв ся на стиу кришу і мекав вісім різким голосом, як городничий, передражнюючи іншіх. В Чубових скринях лежало чимало полотна, жупанів і старинних кунтушів із золотими шнурками: покійна пані жила за пополіха. В городі, крім маку, капусти і огірників, засівало ся кождого року дві кіпки бакуну. То все бажала Солоха прилучити до свойого хазяйства, розумуючи про се, яке було б, коли перейде все в її руки з тимчасом повсякдальне прихильність до старого Чуба. А щоб якимсь чином її сни Вакула не придумав ся до того почки і не вельів забрати цілого хазяйства, то годі не позволив би він їй мішати ся до нічого, то забрала ся до звичайного средства всіх сорок-літних втопок: посварити, як найчастійше, Чуба з ковалем. Може бути, що сі хитрощі й були причиною, що подекуди

*) Осельодець: довгий жмуток волосся на верешку голови, ніколи не стрижений. Так звісно ходили наші запорожці і загально українці-Козаки в давних часах.

зачали перешіптувати старухи, особливо коли вишла корівочки на веселих сходинах, що Солоха певно відьма; що парубок Кизякулупенко видів в неї із заду хвіст, великий як бабське веретено; що вона ще позаминувшого четверга перебігла дорогою чорною кіткою; що раз прибігла до попаді свиня, заніяла когутом надїла на голову шапку отця Кондрата і утїкла назад.

Лучило ся, що тоді, коли цокотухи розправляли об сїм, прийшов який то Тимко Коростявий, пастух від коров. Він не забув розказати, як лїтом, перед самою Петрівкою, лїг спати в хлїві, підложивши під голову скрутїл соломи, бачив на свої очи, що відьма з розпущеним волоссєм, в одній тільки сорочці, зачала доїти корови, а він не міг повернути ся, так був зачарований, і помазала його губи чимсь таким гидким, що він плював після сього цїлий день. Но всьо се сумнївної вартости тому, що бачити відьму може тільки один сорочинський засїдатель. І тому всї козаки махали руками, як почули такі історії.

— Брешуть сучі баби! — се був їх звичайний одвіт.

Як вилїзла з печи і поправила все на собі, Солоха, як добра хазяйка, зачала порядкувати і уставляти все на своїм місци; тільки мішків не рушила.

— Се принїс Вакула, нехай і сам винесе.

А чорт коли влїзав в димар, обернув ся случайно і побачив Чуба недалеко хати, як йшов з кумом по-під руку. Сейчас вилетїв з печи, перебіг їм дорогу і зачав кидати із всїх боків купами замерзлого снїгу. Зняла ся метелиця. У воздусї забілїло. Снїгом кидало з переду і з заду; залїплювало очи, уста і уши пішоходам. А чорт влетїв знов в димар в тій надїї, що Чуб повернеть ся з кумом назад, застане коваля і певно

почастує його так крепко, що він довго не буде міг взяв до рук кисті і малювати страшні образи.

Дійсно, як тільки зняла ся метелиця і вітер зачав дути прямо в очи, то Чуб вже розкаяв ся, натиснув сильнійше шапку на голову і проклинав себе і чорта і кума. Врочім ся досада була удана. Чуб дуже був радий, що зняла ся метелиця. До дяка треба було пройти ще вісїм разів більше дороги, як вони вже пройшли. Оба они вернули назад. Вітер дув в плечі а крім куряви не було нїчого видко.

— Стій куме, ми, кажеть ся, не туди йдемо! сказав Чуб, трохи відійшовши.— Я не бачу нї одної хати. Ех, яка метелиця. Поверни-но, куме, трохи в бік, може найдеш дорогу, а я тимчасом тут підожду. І замаячила якась нечиста сила тиняти ся по такій плютї! Не забудь закричати, як найдеш дорогу. Ех, яку кучу снїгу кинув сатана до очий!

А дороги не було видко. Кум відійшов на бік бродив у високих чоботищах в-зад і в-перед а вкінци прийшов прямо до корчми. Се його так дуже урадувало, що він забув всьо, згрусив із себе снїг, увійшов в сїни і навіть не журив ся тим, що лишив кума серед снїгу. А Чубови здавало ся, що він найшов дорогу. Остановив ся і зачав верещати на цїле горло, а як побачив, що кума нема, рішив йти сам. Підійшов трохи і побачив свою хату. Кучи снїгу лежали довкруги неї і на криші. Забиваючи замерзлі руки, зачав стукати до дверий і кричати на дочку, щоби отворила.

— Чого тобі тут треба? — закричав коваль, виходячи з хати.

Чуб пізнав голос коваля і відступив трохи взад.

— Е, се не моя хата, — говорив до себе. — До моєї хати коваль не зайде. Однак знов, коли приглянути ся близше, то се і не ковалева хата. Чия се хата?

Ось на! Не пізнав! Таж се хата кривого Левченка, що недавно оженив ся з молодою дівчиною. Тільки він має хату подібну до моєї. То-то мені і показало ся чудним, що так скоро прибрив до дому. Однак Левченко сидить тепер у дяка, се знаю певно. Чоткж тут хоче коваль?... Еге, те-те! Він ходить до його молодої жінки! Ось як! Хорошо!... Тепер я все хорошо зрозумів.

— Хто ти такий і чого тинявся ся по-під дверима? — крикнув коваль голосніїйше і підступив близше.

— Ні, не скажу йому, — подумав Чуб. — Ще готов проклятий виродок почастувати нагаєчками. — Тут змінив Чуб голос і сказав: — Се я, добрий чоловік! прийшов вам на радість поколядувати під вікном.

— Забирай ся то чорта з твоїми колядками! — сердито закричав Вакула. — Чого ти ще стоїш? Забирай ся сейчас вон!

Чуб вже мав сам такий намір; та йому досадно було, що мусів слухати приказу коваля. Здавало ся, що злий дух торкав його за руку і велів сказати щось на-перекір.

— Щож ти в самій річи так дуже розкричав ся? крикнув він тим самим голосом. — Я хочу колядувати і конець!

— Еге, та ти, як бачу, самими словами не вдоволив ся!

І в тій самій хвили Чуб почув, як його заболіло в плечах.

— Та ти, як бачу, зачинаєш вже й бити! — промовив Чуб, відступаючи.

— Забирай ся, забирай ся!..кричав коваль і гепнув Чуба другий раз.

— Щож оо се ти? — заголосив Чуб таким голосом, в якім чути було і біль і досаду і злість. Ти, як бачу,

не звісни жартів і ще більше бою!

— Забирай ся звідсіля ся! — крикнув коваль і замкнув двері.

— Дивн, як розохотив ся! — говорив Чуб, оставивши ся сам на вулиці. — Попробуй, підійди! Бачиш, який! Ось яка ціпка! Ти гадаєш, що не пайду на тебе суд? Ні, голубчику, я піду прямо до комісаря. Дам я тобі себе знати! Не буду пити ся, що ти коваль і маляр! Однак: поглядіти треба на плечі, думаю, що там синяки. Богато побив клятий син! Жаль, що зимно, то і кожуха тої скинути! Почекай же, чортівський ковалю, щоб чорт розорвав тебе і твою кузню, ти побачиш ще! Ех, проклятий шибеник! Однак, його тепер нема дома. Солоха, гадаю, сидить одна. Гм... Відай не дуже гарно відти до неї: може пійтись! Пора тепер така, що нас ніхто не застане. Може, і стого буде молитва... Бач як бодай-що побив вражий коваль!

Тут Чуб почухрябав свою спину і перекинув на другий бік. Радість, що розкошувалась в нім на думку стрічі з Солохою, забивала троху біль, і пам'ять не давала відчувати моральних, що сипались всюди по вулицях. Часом на його лице, в бороду і вуси метелиця замикала снігом несогрітого самого цирулика і щипала за ніс свою жертву, тягнучи от Солохи усьміхка. Но коли б сніг не сипав на всі боки перед його очима, то можна б було побачити, як Чуб ставив, кряхтів бав спину і говорив: »Проклятий коваль, бодай-що побив!« — і знов пускав ся к торогу.

— — —

Тої, коли проворний франт з хвостом і цапиною борідкою літав з димаря в димар, калитка що висіла у нього на ремінці при боці і в якій він мав схований місяць, якось нечайно зачіпила ся то нечи, відом-

кнула ся і місяць використав сю хвилю, вилетів через димар Солошиної хати і поплив спокійно по небі. Вскюда стало ясно. Заметіли якби не було. Сніг заблестів широким срібним полем і цілий засипав ся хрустальними зьвіздами. Неначе потеплїло. Товпа парубків і дівчат показали ся з мішками. Зазвеніли пісні і по-під хати зачали бігати колядники.

Чудово блестить місяць! Годі висказати, як гарно замішати ся в таку ніч між товпу жартовливих, съміючих дівчат і між парубків, готових на всякі жарти і видумки, що їх може тільки вислухати розрадувана ніч. В кожусї тепло і від морозу ще більше горять щоки.

Товпа дівчат з мішками вбігли до хати Чуба і окружили Оксану. Крик, регіт, гамір оглушали коваля. Всї, одна наперед другої хтіли розказати красавиці якусь новинку, випорожнювали мішки і хвалили ся калапицями, кобасами, варениками, яких доволї вже були наколядували. Оксана, здавало ся, була весела і вдоволена, говорила то з одною то з другою і хіхотала ся без вишу.

З досадою і завистю глядів коваль на таку радість і тим разом проклинав коляди, хоч сам від них був без ума.

— Е, Одарко. — сказала весела красавиця, обернувши ся до одної дівчини, — у тебе нові черевики. Ах, які гарні, ще й із золотом! Гарно се, Одарко, що у тебе є такий чоловік, що купує тобі такі черевики мені ніхто таких не купить.

— Не тужи моя непаглядна Оксано, — підхопив коваль, — я дістану для тебе такі черевики, яких жадна навіть панночка не носить.

— Ти? — сказала Оксана, скоро і уважно поглядівши на него. — Подивлю ся, чи ти дістанеш таких

черевиків, що їх я могла надіти на свої ноги. Хіба що принесеш менї сї черевики, що їх носить сама цариця.

— Бач яких захотїла! — скрикнула съміючись дївоча товпа.

— Так! — продовжала горда красавиця. — Будьте менї свідками: як коваль Вакула принесе менї ті самі черевики, що їх носить царица, то ось вам моє слово, що вийду за него сейчас заміж.

І дївчата потягнули за собою вередливу красавицю.

— Съмій ся, съмій ся! — говорив коваль, виходячи у слїд за ними. — Я сам съмію ся над собою. Думаю і не можу передумати, куди подів ся мій ум? Вона мене не любить; ну, — Бог з нею! Чи на съвітї тільки одна Оксана? Богу дякувати, хороших дївчат і без неї доволї в селї! Та щож бо такого Оксана? З неї не буде ніколи доброї ґаздині Ет, досить! Пора перестати дуріти!

Та в сю пору, коли коваль готов був бути рішучим, якийсь злий дух поставив перед його очи розрадуваний образ Оксани, що немов говорила насьміпливо: »Дістане коваль царицині черевики, вийду за него заміж«! І він цілий захвилював і знов зачав думати о одній Оксанї.

Товпи колядників, парубки окремо а дївчата окремо, перебігали з одної вулиці в другу. А коваль йшов і не бачив нїчого і не брав участи в сїй веселости, яку так дуже любив.

А тимчасом чорт не на жарти розгнївдив ся у Солохи: цїлував її руки з такими надскакуваннями, як засїдатель у попівни: брав ся за серце, охкав і говорив просто, що як Солоха не сповнить його бажання і, як се

бував, не народить, то він готов на все: кинути ся у воду, душу відправить прямо в пекло. Солоха була не так жостока: до того чорт, як звісно, був з нею в спілці. Вона так любила, як за нею волочить ся товпа і рідко коли була без компанії. Сей вечер однак думала перевести одинцем тому, що всї новакші мешканці села були запрошені до дяка на кутю. Та вельо пішло инакше: що тільки чорт заявив свое бажане, як почув ся стук і голос голови. Солоха побігла відомкнути двері і проворний чорт вліз в лежачий мішок.

Голова, стряс із свойого капелюха сніг, випив з рук Солохи чарку горівки, росказав, що він з причини замітїли не пішов до дяка і що побачив съвітло в її хатї тай повернув сюди, щоб з нею перевести вечір.

Не вспів голова слова свого вимовити, як почув ся стукіт до дверий і голос дяка.

— Сховай мене куди-будь, — прошептав голова. — Не хочу нїнер стрінути ся з дяком.

Солоха довго думала, куди сховати такого закилого гостя, вкінци вибрала великий мішок з вуглем: вуголь висипала в кацку і крєзвини голова вліз сюди з кусами, з головою і з капелюхом.

Увійшов дяк, покашлюючи и затираючи руки, і сказав, що у нього не судо нїкого і, що він сердечно радий з того, що заховать ся з нею, не побоявши ся метелиці. Тут підійшов він то неї близше, закашляв, усьміхнув ся, цїпнув ся пальцями її обнаженої повної руки і промовив голосом, в якім чути було і лукавство і самовдоволенє:

— А що се у Вас, великолїпная Солохо?

І сказавши се, він скочив трохи в зад.

— Як що? Рука. Осипе Никифоровичу!

— Гм... Рука! Хе, хе, хе,! — вимовив сердечно

дяк, вдоволений з такого початку і перейшов ся по кімнаті.

— А се що у вас, дражайшая Солохо? — промовив він з таким-же видом, приступаючи до неї так і зловив її легко за шию і сейчас відскочив на-зад.

— Ніби-то ви ще бачите, Осипе Никифоровичу! — одвітила Солоха. — Шия, а на ній дукачі.

— Гм... На шиї дукачі! Хе, хе, хе! — і дяк знов перейшов ся по кімнаті, затираючи руки.

— А се що у вас несравненная Солохо?...

Невідомо, до чого був би тепер діткнув ся сладострастний дяк своїми пальцями, як знов почув ся стукіт до дверий і голос козака Чуба.

— Ах Боже мій, сторонні! лише! — закричав переляканий дяк. — Що тепер буде, як застануть особу мого звання?... Дійде до отця Конрата...

Но страх дяка був з иншої причини: він бояв ся більше того, щоб не дізнала ся про се його супруга, котра і без того страшною рукою зробила з його грубої коси дуже вузеньку.

— Ради Бога, добродітельная Солохо! — говорив він, дріжучи цілим тілом: — ваша доброта як говорить писаніе: Луки, глава трид.... Ох, стукає, ті Богу стукає! Ох, сховай мене куди-буть!

Солоха висипала вуголь в кадку з другого мішка і худий дяк вліз сюди і сів на саме дно так, що на нього можна ще було насипати пів мішка вугля.

— Здраствуй, Солохо! — сказав Чуб, входячи в хату. — Тільки може не ожидала мене, га? Правда, що не ожидала? Може бути, я в чім перенкодив?... — продовжав Чуб, показуючи на своїм лиці весему міну, що давала знати о тім, що його голова намагала ся пустити якусь шутку. — Може бути, що ти тут забавляєш ся з ким-небудь! Може бути, що ти вже тут

кого сховала! — І вражуваний такою своєю замітною Чуб засьміяв ся, будучи того пересьвідчення, що тільки він один тішить ся прихильністю Солохи. — Ну, Солохо, дай тепер випити горівки. Гадаю, що горло у мене замерзло від проклятого морозу. Ніслав же Бог таку ніч перед Рождеством! Як зірвало ся, чуєш, Солохо, як зірвало ся! Ех, одубіли руки: не стягну кожуха. Як зірвала ся та метелиця...

— Отвори! — почув ся голос на вулиці і хтось стукнув до дверий.

— Отвори! — кричав хтось сильнійше.

— Хтось стукає... — сказав Чуб.

— Се коваль! — сказав Чуб і зловив капелюх. — Слухай, Солохо, куди хочеш, а сховай мене; за нїщо в сьвітї не хочу, щоб мене побачив твій син, виродок проклятий. А, щоб йому набіг міхур під очима, як копиця!

Солоха налякала ся сама; бігала, як загоріла і, забувши ся, казала Чубови лїзти в той мішок, де сидїв вже дяк. Бідний дяк не посьмів навіть закашляти з болю, коли йому на голову сїв тяжкий мужик і оба чоботища з замерзлим снїгом притулив йому до обох лиць.

Коваль увійшов, не говорячи ні слова, не знимаючи шапки і майже повалив ся на лавку. Замітно було, що він чогось ослаб.

Саме тодї, коли Солоха замикала за ним двері, щось стукнуло знова. Був се козак Свербигуз. Його годї було сховати в мішок, бо такого мішка годї було найти. Він був товстїйший від самого голови і висший від Чубового кума. І тому Солоха повела його на город, щоб вислухати від нього то все, що він мав їй сказати.

Коваль довгенько глядів на угли своєї хати, вслухуючи ся хвилями в коляди, що розносили ся по селу; вкінци його очи остановили ся на мішках. — Чого лежать тут сї мішки? Їх давно требаб вже позабирати. Через сю дурну любов я одурів зовсїм. Завтра празник а в хатї до сеї пори лежить всяка драпь. Треба їх віднести до кузниї.

І коваль приспів до великанських міхів, перевязав їх крінше і хтів вже їх завдати собі на плечі. Та замітно було, що його думки гуляли, Бог зна, куди; бо інакше він був би почув, як запинів Чуб, коли волосє на його голові прикрутив шнурок і дужий голова зачав вже доволї голосно гикати.

— Не вжеж не вийде з моєї голови ся Оксана? — говорив коваль. — Не хочу думати о нїй, а все дужасть ся неначе умисно тільки про неї. Чому се так, що думка проти волї лїзе до голови? Який чорт! Мішки стали тяжші, як перше! Певно, тут лежить ще щось крім вугля. Дурень я; я забув, що тепер для мене всьо стало тяжше. Бувало перше, я міг зігнути і розігнути в одній долони мідяний пятак і кінську підкову, а тепер мішків з вуглем не підніму. Небавом буду валити ся від вітру...

— Нї! — скрикнув він, ободривши ся. — Що я за баба! Не дам нїкому сьміяти ся над собою! Хоч десять таких мішків, всїх підніму.

І бодро завдав мішки на плечі, яких не понесло би двох крепких мужиків.

— Взятиб і сей, — продовжав він, підніймаючи маленький, де на дні лежав скулений чорт. — Тут, здаєть ся, я положив своє знаряддє.

Сказав і вийшов з хати, посвистуючи пісню:

»Менї з жінков не возить ся«!

Голосніїше і голосніїше роздавали ся по вулицях пісні, сьміхи і крики. Товпи веселого народу збільшили ся ще тими, що прийшли із сусідних сіл. Парубки шаліли і бісили ся доволі. Часто, серед колад, чути було яку веселу пісню, зложену на-скоро котрим із молодих козаків. Від часу до часу хтось з товпи, місто колядки, підсьпівував щедрівку і ревів на цілє горло:

Щедрик ведрик!
Дайте вареник!
Грудочку кашки,
Більше ковбаски!

Сьміх нагороджував весельчака. Маленькі вікна відмикали ся і худощава рука старухи (які лишали ся в хатах разом з старезними дідами) висувала ся з кобасою або з куснем пирога. Парубки і дівки наперегони підставляли мішки і ловили свою добичу. В однім місци парубки, зайшовши із всіх сторін, окружали товпу дівчат: шум, крик, один кидав снігом, другий вирвав мішок із всякою всячиною. В другім місци, дівчата ловили парубка, підставляли йому ногу і він летів разом з мішком стрімголов на землю. Здавало ся, що так будуть веселити ся цілу ніч. А ніч, неначе нарочно, така була прекрасна. Більше від блеску снігу було місячне сьвітло!

Коваль остановив ся із своїми мішками. Він почув серед товпи дівчат голос і тоненький сьміх Оксани. Всі жили в нім здрігнули; кинув на землю мішки так, що дяк на самім дні аж гевкнув від болю на цілє горло і побіг з маленьким мішком на плечох разом з товпою парубків, що йшли слідом за дівочою товпою, серед якого чути було голос Оксани.

— Так, се вона! Стоїть, мов цариця і блестить чорними очима. Щось говорить до неї гарний пару-

бок; певно щось сьмішного, коли вона так сьміть ся. Та вона все сьміть ся.

Мимохіть якось, сам не понимаючи як, протиснув ся коваль крізь товпу і станув біля неї.

— А, Вакула, ти тут! — сказала красавиця з тим самим усьміхом, що зводив з ума Вакулу. — Ну, богато наколядував? — Е, такий невеличкий мішок! А царицині черевики дістав? Дістань черевики, вийду за тебе за-між.

І, засьміявши ся, побігла з товпою дівчат.

Мов скам'янілий стояв коваль на одним місци.

— Ні, не можу: нема більше сили, — промовив вкінци. — Но, мій Боже, чого вона така красна? Її погляд, мова і все-все так і палить, так і палить. Пора положити конець всьому. Пропадай душа! Піду утоплю ся в полонці і — поминай як звали.

І рішучим кроком пішов в перед, дігнав товпу дівчат, зрівнав ся з Оксаною і сказав твердим голосом:

— Прощай, Оксано! Шукай собі жениха, якого хочеш, дурю, кого хочеш і мене не побачиш вже на сім сьвіті!

Красавиця здивувала ся; хтіла щось сказати та коваль махнув рукою і побіг.

— Куди Вакуло? — кричали парубки, як побачили його.

— Прощайте, брати! — кричав коваль на одвіт. — Дасть Бог, побачимо ся на другім сьвіті а на сім не гуляти нам більше разом. Прощайте і не згадуйте лихом! Скажіть отцю Кондратови, щоби відправив панахиду за мою грішну душу. Сьвічок до образів Чудотворця і Божої Матери не помалював я, грішний, бо був занятий дочасними справами. Все, що находить ся в моїй скрині, даю на церков. Прощайте!

Сказав се і побіг з мішком на плечах.

— Щось йому стало ся! — говорили парубки.

— Пропаща душа! — набожно пробурмотала прохожа старуха. — Треба йти сказати людям, що коваль повісив ся.

А Вакула, перебігши кілька вулиць, задержав ся, щоби відотхнути.

— І куди я в самім ділі біжу? — подумав. — Чиж вже пропало все? Попробую ще спитати запорожця. Пузатого Пацюка. Кажуть, що він знає всіх чортів і всьо зробить, що схоче. Пійду, не дам так душі загибати!

А чорт, що довго лежав неповорушно, як підскочив з радости; а коваль гадав, що він зачіпив мішок руков, тож ударив по мішку сильним кулаком, завдав на плечі і попрямував до Пузатого Пацюка.

Сей Пузатий Пацюк був дійсно колись запорожцем, та чи його вигнали чи може він сам утік із Запорожа, — ніхто не знає. Давно, може вже тому десять літ, прийшов до Диканки. Початково жив, як правдивий запорожець: нічого не робив, спав пів дня, їв за шістьох косарів і випивав за одним махом майже ціле ведро; впрочім, було де і помістити, бо Пацюк при не дуже великім рості був сильно грубий. А шаравари його були такі широкі, що ніг не було видко, хочби не знать який великий крок ступив: здавало ся, що вулицею йде грубезна бочка. Можливо, що із сього зачали люди прозивати Пузатим. Не минуло кілька неділь від часу його приходу до села, а вже всї знали, що він ворожбит. Як хто заслаб, сейчас кликав Пацюка; а Пацюк тільки щось пошептав, і хоробу немов відняло. Лучило ся, що який шляхтич подавив ся кісткою з риби. Пацюк умів так штучно ударити долонею по спинї, що кістка йшла своєю дорогою і не робила жадної шкоди шляхоць

кому горловп. В останніх літах його бачили дуже рідко. Причиною було, можливо, лінивість а може і се, що перетиснути ся через двері ставало для нього щораз трудніїше. І тому люди з потребами йшли таки до його хати.

Коваль не без ляку отворив двері і побачив Пацюка, як сидів на земли по турецьки перед чималою кадкою на котрій стояла миска з галушками. Миска стояла, немов нарочно, рівно з його ротом. Не кивнувши навіть пальцем, він легенько нахилив голову до миски, хлептав юшку і ловив від часу до часу галушки.

— Ні, — подумав Вакула. — Сей ще більше лінивий від Чуба. Чуб по крайній мірі їсть ложкою, а сей і руки підняти не хоче.

Пацюк так дуже був занятий галушками, що навіть немов і не замітив приходу коваля, який ледви став на порозі то вже поклонив ся йому низенько.

— Я до твоєї милости прийшов, Пацюку! — сказав Вакула кланяючи ся знов.

Товстий Пацюк підняв голову і знов зачав хлептати галушки із юшкою.

— Ти, кажуть, не у гнів будь сказано... — сказав, набираючи духа, коваль: — я говорю о тім, не тому, щоби тобі нанести яку обиду... ти трохи посвоячений з чортом.

Вакула сказав ті слова і налякав ся; погадав, що висловив ся не дуже мягко і побояв ся, щоби Пацюк не зловив кадки разом з мискою і не кинув йому прямо до голови. Тому відступив ся трохи, закрив ся рукавом, щоби горяча юшка не захляпала йому очий.

Но Пацюк тільки глянув і знов зачав хлептати.

Ободренний Вакула рішив продовжати:

— Я до тебе прийшов, Пацюку. Дай, Боже, тобі всього добра, всього в довольствії, хліба в пропорції!

Коваль умів деколи ужити модного слова; научив ся того ще, будучи в Полтаві, коли малював сотникову деревяну огорожу. — Приходить ся менї пропадати! Нїчого менї не поможе на сьвітї! Що буде то буде. Приходить ся нїби просити помочи від самого чорта. Щож Пацюку, — промовив коваль, не маючи жадної відповіди, — як буде?.

— Як тобі треба чорта, то забирай ся до чорта! — одвітив Пацюк, не підіймаючи на него очий і зачав знов ликати галушки.

— Я тому прийшов до тебе, — сказав коваль, кланяючи ся, — бо крім тебе, думаю, нїхто не знає до чорта дороги.

Пацюк нї слова; доїдав останні галушки.

— Зроби ласку, добрий чоловіче, не відмов! — налягав коваль. — Свинини, кобас, пригарної муки, полотна, шпона і чого иншого, на случай потреби... як водить ся між добрими людьми... не пожалую. Скажи хоч, як найти дорогу до чорта!

— Не мусить сей ходити за чортом, кому чорт за плечима, — сказав рівнодушно Пацюк, не зміняючи свойого положеня .

Вакула вияснив в него очи, неначе на Пацюковім чолї було вписане пояснене тих слів. »Що він говорить«? питало його здивоване лице; а пів-отворені уста бажали зловити перше слово запорожця, мов галушку.

А Пацюк мовчав.

Тут замітив Вакула, що нї галушок, нї кадки перед ним не було а на земли стояли дві миски: в одній було повно варенників а в другій сметана. Його думки і очи остановили ся на сій страві.

— Погляньмо, — говорив він сам до себе, — як буде їсти Пацюк варенники. Нахиляти ся він певно не

схоче, щоби сербати, як юшку з галушками: треба вперед вареники замачати в сметану.

Тільки що вспів се подумати, Пацюк роздіймив рот, поглянув на вареники і ще сильніїше роздіймив рот. А варенік вискочив з миски, упав в сметану, перевернув ся на другий бік, підскочив до гори і прямо попав в Пацюків рот. Пацюк з-їв і знов роздіймив рот а варенік таким-же ладом пішов до його горла. Він брав на себе тільки один труд: жувати і лякати.

— Бач, яке диво! — погадав коваль, отворивши рота і в сій самій хвили замітив, що шріг лізе йому до рота і вже помастив губи сметаною. Відкинув отже шріг, витер губи і зачав роздумувати про се, які чуда сій бувають у сьвіті і до якої мудрости доводить чоловіка нечиста сила... Притім замітив, що до помочи може йому стати тільки Пацюк.

— Поклоню ся йому ще, нехай роздумає хорошенько... Однак що за чорт! Таж нині голедна кутя, а він їсть пироги, масні пироги! Який з мене дурак в самій річи: стою тут і заробляю гріха! Назад!

І побожний коваль швидко вибіг з хати.

Однак чорт, що сидів в мішку і наперед вже радував ся, не міг витерпіти, щоби з його рук утікла така гарна добич. Як тільки коваль опустив мішок, він вискочив і сів ковалеви на шию.

Мороз пішов по шкірі коваля: налякав ся і поблїд, не знав, що робити, хотів вже хреститн ся..... Та чорт нахилив своє собаче рильце до його правого вуха і сказав: »Се твій друг, всьо зроблю для товариша і друга! Гроший дам, скільки хочеш«! — запищав до лівого вуха. »Оксана буде пана«. — шепнув знов, нахиливши знов рильце до правого вуха. А коваль стояв і думав.

— Позволь, — сказав вкінци, — за таку ціну я готов бути твоїм.

Чорт силеснув в долонї і з радости зачав гонцювати по шиї коваля. »Аж тепер зловив я коваля«, — гадав він; »аж тепер мушу на тобі пімстити ся за всї твої образи і небилиці на чортів. Що тепер скажуть мої товариші, як дізнають ся, що найпобожнїйший чоловік із села с в моїх руках«.

Тут чорт засьміяв ся з радости, коли уявив собі, як він буде в пеклї дратувати все хвостате племя і як буде бісити ся кулявий чорт, що уходив за першого до видумок.

— Ну Вакуло! — запитав чорт, не злїзаючи із шиї, неначе боячи ся, щоб він не утїк. — Ти знаєш що без контракту нїчого не можна робити.

— Я готов, — одвітив коваль. — Чув я, що у вас треба підписувати ся кровю. Пожди, добуду з кишенї гвіздь.

Тут він заложив на-зад руки і хватив чорта за хвіст.

— Бач, який сьмішак! — закричав чорт, сьміючись. — Ну гаразд, досить жартів!

— Пожди голубчику! — закричав коваль. А се як тобі подобаєть ся? — При тих словах він зробив хрест і чорт злагіднїв, як ягнятко. — Постій-же, сказав він, зтягаючи чорта за хвіст на землю. — Будеш ти знати, як підмовляти до гріха добрих людий і чесних христіян!

Тут коваль скочив на него верхом і підняв руку, щоб знов його перехрестити.

— Помилуй Вакуло! — жалісно простогнав чорт. — Всьо зроблю, чого тобі треба, відпусти тільки душу на покаяніе: не клади на мене хресного знамени.

— А ось, яким голосочком запищав проклятий

Німець! Тепер я знаю, що робити. Вези мене сейчас на собі! Чуєш? А лети як птах!

— Куди? — спитав паляканий чорт.

— До Петербурґа, до самої царицї!

І коваль обімлів, коли почув, що підносить ся у воздух.

* * *

Довго стояла Оксана, роздумуючи дивні слова коваля. А в середині щось їй говорило, що вона за строго поступила собі з ковалем.

— І що буде, як він дійсно рішить ся на щось страшне? Щеб таки! Може бути, що він з горя залюбив ся в другій і з досади зачне її називати першою красавицею на селї? Ні, він мене любить! Я така гарна! Він мене за нїщо не проміняє; він жартує, удає. Не мине й десять хвилин, як він певне прийде поглянути на мене. Я, в дійсности, строга! Треба дати ся йому, так нехотячи, поцїлувати. Він зрадує ся!

І весела красавиця зачала жартувати з подругами.

— Постійже, — сказала одна з них. — Коваль забув свої мішки, гляньте, які страшні мішки! Він наколядував не по-нашому; я думаю, що люди кидали по чверть барана; а кобас а хлїба певно не перелїчить. Розкіш! Їсти буде на цїлі сьвята.

— Се ковалеві мішки? — підхопила Оксана. — Несїм їх швидше до мене до хати і подивимо ся, чого він сюди наклав.

Всї із сьміхом одобрили таку раду.

— Та коли їх не вспїї підняти! — закричала дївоча товпа, силкуючи ся двигнути.

— Постійте, — сказала Оксана, — побіжім скорше за санками і на санках повеземо.

І товпа побігла за санками.

Полоненим навкучило ся сидїти в мішках, без огляду на се, що дяк продер для себе чималу дїру. Колько так не було людий, то він найшов би спосіб, щоби вилїзти: та вилїзати з мішка при всіх, показати себе на сьміх... се здержувало його і він рішив ся чекати, стогнучи легко під намерзлими Чубовими чоботищами. Чуб не менше бажав свободи, чуючи, що він сидів на чім-то такім, де невигідно страх було сидїти. Но, як почув рішенє своєї доньки, успокоїв ся і не хотів вже вилїзати, гадаючи, що до дому требаб було йти сотню або дві кроків: а вилїзти, то треба витягнути ся, защіпнути кожух, підвязати поясе — тай по роботі! Нехай вже дївчата довезуть на санках.

Не так стало ся, як ожидав Чуб. Тоді, коли дівчата побігли за санками, худощавий кум виходив з мішку розтрощений і лихий. Мішкарка ніяк не хтїла йому поборґувати! Він хтів чекати в мішку, щоб пришов який подорожний дворянин тай почастував його, а тут, мов умисно, всї дворяни лишили ся дома, як чесні християнє їли кутю серед своїх домашних. Розмучений о розтрощю нервів і о деревянім серцю жидівки-мішкарки, кум заширлав ся о мішки і остановив ся здивований. »Вах, які мішки хтось покинув на дорозї«! — сказав він, осьядаючи ся на всї боки — може тут свинина є. Дописало кому-то щасте наволятувати стільки всякої всячини! Які великі мішки! Напевно буде, що вони набиті паланицями і коржами, і то добрі: хоч як би тут були одні тільки паланиці, то й то добре: жидівка за кождий паланицю дасть восьмуху горівки. Треба скорше забрати їх, щоб хто не побачив.

І зняв собі мішок з Чубом і дяком і почув однак, що мішок щось за тяжкий.

— Ні, одному буде за тяжко нести, — сказав. —

А ось, мов нарочно, йде ткач Шапуваленько. Здоров, остапе!

— Здоров. — сказав ткач і остановив ся.

— Куди йдеш?

— А так: йду, куди ноги несуть.

— Поможи, добрий чоловіче, мінки занести! Хтось колядував тай покинув серед дороги. Поділимо ся добром по половині!

— Мінки? А з чим мінки? З книжками, чи з паляницями?

— Гадаю, що всьо є!

Тут виломали вони з плота чималі коли, поклали на них мішок і понесли на плечах.

— Куди ж понесемо його? До шинку? — спитав ткач дорогою.

— І я так думаю, щоби в шинок: так проклята жидівка не повірить погадає, що ми де-будь вкрали; а я щойно з шинку. Ми віднесемо його в мою хату. Нам ніхто на завадї не стане: тільки жена в дома.

— Чи певно жена в дома? — спитав ображений ткач.

— Слава Богу, ми не зовсім ще без ума! — сказав кум. — Чорт мене не потягнув би там, де вона. Вона, гадаю, буде до рана волочити ся з бабами.

— Хто там? — закричала кумова жінка, почувши шум в сінях, коли прийшли оба товариші з мішком, і отворила хатні двері.

Кум остовпів.

— Ось тобі на! — шепнув ткач і опустив руки.

Чубова жінка була собі такого роду сокровище, яких не мало на білім сьвіті. Так як сї муж, вона ніколи не сиділа в хаті і майже цїлий день пересиджувала у кумів і зажиточних старух, хвалила і їла з великим апетитом а рано сварила ся з чоловіком тому,

що бачила його тільки ранком. Хата їх була два рази старша від шараварів волосного писаря; криша була в многих місцях без соломи. З плота лишили ся тільки останки тому, що кождий, як виходив з хати, ніколи не брав палки на пса в надії, що буде йти біля кумового плота тай виломить собі ломаку. В печи не палило ся нераз три-дни. Всьо, що тільки всьпіла пїжна супруга дістати від добрих людий, ховала як найдальше від свойого мужа а нераз забирала і від нього всьо, чого тільки не всьпів він пропити в шинку. Кум не уступав їй ніколи, хоч як був холоднокровний; і тому майже завсїгди виходив з хати із спинаками під очима а дорога жіночка охкала і йшла се росказати старухам, який сї чоловік негодяй і кілько побоїв від нього витерпить.

Тепер можна собі уявити, як налякав ся кум з ткачем такою нечайною появою. Вони опустили мішок, закриваючи його полами; та вже було за пізно: Кумова жінка, хоч слабо видїла на очи, таки мішок замітила.

— О, се гарно: — сказала вона з таким наголосом, в якім почула ся радість яструба. — О, се хорошо! Так богато наколядували! Так роблять завсїгди добрі люди; е, та ні, ви се десь украли. Покажіть мені, покажіть сейчас ваш мішок!

— Лисий чорт тобі покаже, а не ми, — сказав кум люто.

— А тобі що до того? — сказав ткач: — ми наколядували, а не ти!

Ні, ти мені мусиш показати, негодяю пянице! — крикнула баба, і ударила високого кума кулаком в підбородок і почала дерти ся до мішка.

А ткач і кум відважно боронили мішка і відогнали її на-зад. Не сьпіли вони застановити ся, як су-

пруга вибігла до сїней з копюбою в руках. Проворно луснула коцюбою мужа по руках, ткача по спині і вже стояла біля мішка.

— Як ми сї припустили? — сказав ткач.

— Е, що ми припустили! А чому же ти припустив? — сказав кум холоднокровно.

— У вас коцюба, видко, зелїзна! — сказав після довшої мовчанки ткач, чіхаючи спину. — Моя жінка купила минувшого року на ярмарку коцюбу, дала півкопи; — до нїчого... Не болить...

А тодї утїшена супруга поставила каганець на столї, розвязала мішок і загляпула до середини.

Та, видко, що старечі сї очи, що так добре побачили мішок, на сей раз ошибнули ся.

— Е, та тут лежить цїлий кабан! — закричала вона і сплеснула з радости в долонї.

— Кабан! Чуєш: цїлий кабан! — торкав ткач кума. — А ти всьому винуватий!

— Щож робити? — сказав кум, здвигаючи раменами.

— Як що? Чого ми стоїмо? Відберім мішок! Ну, приступай!

— Забирайте ся гет, забирайте ся! Се наш кабан! — кричав, підступаючи ткач.

— Забирай ся, забирай ся, чортова бабо! Се не твоє добро! — говорив кум, приближаючи ся.

Супруга схопила знов коцюбу, та Чуб в сю хвилю виліз з мішка і став серед сїней, витягаючи ся, як чоловік, що саме пробудив ся зі сну.

Кумова жінка крикнула, ударила по полах руками і всї мимохіть роззявили рот.

— Щож вона, дурна, говорить: кабан? Се не кабан! — сказав кум і випулив очи.

— Бач, якого чоловіка кинуло в мішок! — ска-

зав перелякапий ткач. — Хоч, як хочеш, говори хоч трісни а тут таки не обійшло ся без нечистої сили. Таж він пролізе через віконце!

— Се кум! — крикнув кум, придивившн ся.

— А ти думав хто? — сказав Чуб і засьміяв ся. — Що, славну штуку я вам утяв? А ви, небоги, хтіли мене зїсти місто свинини? Ождіть, я вас порадую: в мішку лежить ще щось; як не кобан, то певно порося або яка инша звірина. Підомного щось порушало ся. Ткач і кум кинули ся до мішка, баба причіпила ся з другого боку і знов зачала би ся колотнеча, колиб дяк, побачивши, що годі укрити ся, не був викарабкав ся з мішка.

Кумова жінка остовпіла і випустила з рук ноги, за які зачала була вже тягнути з мішка дяка.

— Ось і другий ще! — крикнув ткач перелякапий. — Чорт знає, як стало ся на світї... Голова ходором ходить... Не кобаси і не паланиці а людий кидають до мішка.

— Се так — сказав, приглянувши ся Чуб. — Ось тобі й на! Отсе Солоха! Сховала в мішок! А я дивлю ся, що сї хата повна мішків.. Тепер всьо знаю: у неї в кождім мішку сидїло по два чоловіки. А я гадав, що вона тільки менї одному... Ось тобі й Солоха!

Дівчата дуже здивовали ся, коли не найшли одного мішка. — Нічого робити! Буде з нас і одного! — лепетала Оксана.

Всї кинули ся до мішка і викотили його на санки.

Голова постановив мовчати, думаючи, що як він закричить, щоби його випустили і розвязали мішок, то дівчата розбіжать ся; подумають, що в мішку сидить дявол; і так оставлять мішок на вулици може й до завтра.

А дівчата узяли ся дружно за руки і побігли, як вітер, за санками по скрипучім снігу. Дехто з них, шаліючи сідали на санки; другі таборили ся на самого голову. Голова рішив всьо перетерпіти.

Вкінци приїхали, отворили сінянні і хатні двері і серед реготу втащили мішок до середини.

— Погляньмо, що тут лежить! — закричали всї і кинули ся розвязувати.

Тут цикавка, що цілий час мучила його, так змогла ся, що він зачав цикати і кашляти на цілє горло.

— Ах, тут сидить хтось! — закричали всї і з ляком кинули ся до дверий.

— Що за чорт, куди ви утікаєте, як загорілі? — сказав Чуб, входячи в хату.

— Ах, тату, — сказала Оксана, — в мішку хтось сидить.

— В якім мішку? Де ви його взяли?

Коваль покинув серед дороги. — сказали всї.

— Ну, так, не говорив я? — подумав Чуб. — Чого ви налякали ся? Подивимо ся. А ну-ко, чоловіче, не погибай ся тільки, що не кличу по імени, вилізай з мішка.

Голова вилїз.

— Ах! — крикнули дівчата.

— І голова вліз туди — говорив до себе Чуб, оглядаючи його недовірчиво від ніг до голови. — Вач, як!... С...

Більше він не міг нічого вимовити.

Голова також був незвичайно змішаний і не знав, що робити.

— Трохи на дворі холодно... — сказав вкінци, звертаючи ся до Чуба.

— Морозець є! — одвітив Чуб. — А позволь

спитати тебе: чим ти мастиш свої чоботи, смальцем чи дігтем?

Він хотів не се сказати; він хтів спитати: »Як ти, голово, залїз сюди, у сей мішок?« Та сам не понимав, як сказав щось иншого.

— Дігтем лїпше! — сказав голова. — Ну, будь здоров, Чубе.

І натиснув шапку тай вийшов з хати!

— Чому я спитав дурний, чим він мастить чоботи? — промовив Чуб, поглядаючи на двері, якими щойно вийшов голова. — Ей, Солоха! Такого чоловіка засадити в мішок! Бач чортова баба! А я дурак! А де-ж сей проклятий мішок?

— Я кинула його в кут, у нїм нема більше нїчого! — сказала Оксана.

— Знаю я сї штучки, нема нїчого! Подай його сюди: там ще один сидить! Витрясїть-но хорошенько... Що, нїчого? Бач, проклята баба! А глянути на неї, то така сьвята, неначе скоромного нїколи в рот не брала!...

Та лишім Чуба з його досадою а вернїм до коваля, бо на дворі буде вже певно девята година.

З початку видало ся Вакулї страшно, коли він від землї підпїс ся на таку висоту, що нїчого не вспілї був зобачити на долинї і перелетів, мов муха, під самим мїсяцем так, що колиб не був трохи відхилив ся, то був би його зачіпив шапкою. А коли трохи опустив ся, то набрав відваги і зачав навіть кепкувати над чортом. (Його сьмішило до крайности, як чорт чихав і кашляв, коли він знимав з шиї хрестик і підносив до чорта. Нарочно підносив коваль руки, щоби пошкрябати ся в голову, а чорт летів ще скорше, бо думав, що коваль забирать ся його перехрестити). Високо всюди було ясно. Воздух був прозорий серед легкої,

срібної імли. Видко було всьо; можна було навіть замітити, як біля них перелетів вихром чарівник, сидячи на горшку; як зьвізди зібрали ся в гурток бавили ся в жмурки; як клубив ся оподалік, серед облаків, цілий рій духів;як чорт, що гуляв коло місяця, зняв шапку, коли побачив коваля, що їхав верхом; як летіла з поворотом сама мітла, на якій недавно їздила відьма, де треба було... Чимало цікавого вони стрічали. А все, побачивши коваля, остановляло ся на хвилину, щобн подивити ся на него а опісля несло ся дальше і продовжало свос, а коваль мчав ся безпастанно, поки не заблестів перед ним Петербурґ, цілий в огни. (Тоді була з якоїсь нагоди ілюмінація). Чорт перелетів через гору, перекинув ся в коня і коваль побачив себе на вулици на лихій шкапі.

Боже милий! Стукіт, грім, блеск; по обох боках зніжають ся стіни чотироповерхові; стукіт кінських копит і коліс відзивають ся громом і відбивають ся на чотири стороны' домы росли і неначе підніжали ся із землі на кождім кроці; мости дрожали; карити міняли ся; фірманы і лакеї кричали; сніг свистів під тисячню скорих саний, що летіли із всіх боків; пішоходи тиснули ся попід домами, по рівних хідниках і великі їх тіни мелькали по стінах, досягаючи дімарів і крыш.

З подивом оглядав ся коваль на всі боки. Йому здавало ся, що всі домы звертають на нього свої безчисленні огненні очи і вдивляють ся. Панів в критих сукном шубах він бачив так богато, що не знав, перед котрим знімати шапку. »Боже мій,як богато тут панъства«! — погадав коваль. — »И думаю, що кождий, котрий йде вулицею в шубі, то засідатель і знов засідатель! А й що їдуть втаких дивоглядних бричках скляних, то коли не городничі, то певно комісарі або ще щось знатнійшого«. Його думки перервав чорт: —

»Чи прямо їхати до царицї?« — »Ні, страшно«. — погадав коваль. »Тут десь опинили ся Запорожці, що в осени їхали через Диканку. Вони їхали із Січи з писъмом до царицї: чи не порадити ся їх. Гей, сатано! Залізь-но в мою кишеню і веди до Запорожців!«

І чорт сейчас похудів і став таким маленьким, що сей труду заліз йому в кишеню. А Вакула не вельзів і глянути ся, як очутив ся перед великим домом, увійшов, сам не знаючи як, на сходи, отворив двері і подав ся трохи в зад від блеску, як побачив прибрану кімнату, то сейчас набрав відваги, бо пізнав тих Запорожців, що переїжджали через Диканьку а тепер сидїли на шовкових диванах, підпхавши під себе чоботища, намащені дігтем і курили сильний тютюн, що у нас його називають бакуном.

— Гаразд, панове! Помагай вам, Боже! Ось, де ми побачили ся! — сказав коваль, підійшов близше і поклонив ся до самої землї.

— Що се за чоловік? — спитав козак, що сидїв найближше, свойого сусїда.

— А ви не пізнали? — сказав коваль. — Се я, Вакула, коваль! Як ви їхали в осени через Диканьку, то гостили ся у мене, дай вам, Боже, всякого здоровля і многих лїт, повних два дни. І новий обруч я тодї набив на колесо від вашої брички.

— А! — сказав запорожець, — то сей коваль, що гарно малює. Здоров земляче! Ти чого сюди забрив?

— А так, захотїв подивити ся; кажуть....

— Щож, земляче, — сказав знов Запорожець і, щоби показати, що він може говорити і по московськи, додав: — Што, бальшой город?

Коваль і себе не хтїв засоромити і не показати ся новиком. Впрочім, як ви вже бачили вище, він знав також грамотний язик — говорнїя знатия! —

одвітив він рівнодушно. — Нічево сказать, домы балшущіс, картіны вісять скрозь важніс. Многіз домы ісписані буквамы із сусальнаго золота до чрезвичайності. Нічево сказать, чудная пропорція!

Коли Запорожці почули, як свобідно він говорить, вивели заключеня, вилічне для нього.

— Опісля поговоримо з тобою, земляче, більше; а тепер ми їдемо сейчас до царицї.

— До царицї? А будьте ласкаві, панове, возьміть і мене з собою.

— Тебе? — вимовив Запорожець таким способом, як говорить дядько до свойого чотиролїтнього синка, що просить посадити його на великого коня. — Що ти будеш там робити? Нї, годї. — Тут по його лици розлияла ся новага. — Ми, брате, будемо з царицею говорити про свої справи.

— Возьміть, — настоював коваль. — Проси! — шепнув він тихо чортови, ударивши кулаком по кишени.

Не всьпів вимовити того слова, а вже другий Запорожець сказав:

— Возьмім його в самім дїлї, брате.

— Гаразд, возьмім! — додали другі.

— Надягай же таке плате, як ми масмо на собі.

Коваль патягнув на себе зелений жупан: і в тій-самій хвилї отворили ся двері і увійшов якийсь чоловік кажучи, що пора їхати.

І знов дивно здавало ся ковалеви, коли поніс ся він в чималій карнї, що гойдала ся на ресорах а з обох боків попри неї бігли назад чотиро-поверхові домы а гостинець, здавало ся, сам підбігав під кінські копита.

— Боже ти мій, який сьвіт! — думав коваль. — У нас навіть в день не буде так ясно.

Карити задержали ся перед двором. Запорожці вийшли, вступили в гарні сіни і зачали йти по блискучих осьвічених сходах.

— Що за сходи! — шепнув до себе коваль. — Шкода по них ногами йти. — Які хороші! Ось, говорять: брешуть байки! Який чорт, брешуть? Боже ти мій, що за поруче! Яка робота! Тут одного зелїза вийшло за пятьдесять рублїв!

Коли Запорожці вийшли сходами на гору, перейшли першу салю. Жваво ступав за ними коваль, боячи ся на кождім кроці поховзнути ся на долївці. Минули ще три салї а коваль таки все не переставав розглядати ся. Коли вступили до четвертої, він мимохіть приступив до образа, що висїв на стїні. Се була Пречиста Дїва з Ісусом на руках.

— Що за образ, що за прекрасний малюнок! — говорив коваль до себе. — Ось, здаєть ся, говорить; мов жива! А сьвяте Дитятко! І ручки притиснуло і усьміхаєть ся бідняткo! А краски! Боже ти мій, які краски! Як горить голуба краска! Хороша робота! Певно, що ґрунт намальований самим дорогим блейвасом. То вже як не дивне отсе мальованє, але ся мідяна ручка, — продовжав він, підходячи до дверий і ловячи за замок, — стоїть ще більшого подиву! Ех, яке прекрасне оброблене! Гадаю, що всьо робили нїмецькі ковалї і то за великі гроші....

Може бути, що ще довго був би коваль роздумував, колиб лакей з ґальоном не був взяв його під руку і не замітив, щоб не відставав надто від других. Тут казали їм ждати. В салї було трохи ґенералів в мундірах, шитих золотом. Запорожці поклонили ся на всї боки і станули разом.

За хвилю увійшов в супроводї великої дружини чоловік високий, досить грубий, в германськім строю,

в жовтих чоботищах. Волосе у нього було поковдане, одно око трохи зизовате, на лиці яснїли якось величавість, у всїх рухах видко було навичку приказувати. Всї ґенерали, що походжали в золотом шитих мундурах, засустили ся, поклонили ся низенько, здавало ся, що ловили кожде його словечко або незначний рух, щоб сейчас всьо виповнити. Та гетьман не звернув навіть уваги на се, тільки кивнув головою і підійшов до Запорожців.

Всї Запорожцї поклонили ся в пояс.

— Чи ви тут всї? — спитав він протяжно, трохи через ніс.

— Та всї батьку! — одвітили Запорожцї, кланяючи ся знов.

— Не забудьте говорити так, як я вас учив!

— Нї, батьку, не забудемо.

— Се цар? — спитав коваль одного Запорожця.

— Та де цар! Се сам Патьомкін! — одвітив.

В сумежній кімнатї почули ся голоси і коваль не знав, куди дїнути свої очі від многих увійшовших дам, в атласовім платю, з довгими хвостами, в золотом шитих кафтанах. Він бачив один тільки блеск а більше нїчого.

Запорожцї знов упали на землю і закричали в голос:

— Помилуй, мамо, помилуй!

Коваль не бачив нїчого, тільки розтягнув ся і сам, як довгий, на підлозї.

— Встаньте! — почув ся над ними приказуючий але і приятний голос. Дехто з дворян засуетили ся і торкали Запорожців.

— Не встанем, мамо, не встанем! Умрем а не встанем! — кричали Запорожцї.

Патьомкін прикусував губи; вкінци підійшов сам

і шепнув одному Запорожцеви. Запорожці підняли ся.

Тут осьміляв ся і коваль підняти голову і побачив перед собою невеликого росту жінку, трохи навіть красиву, напудровану, з голубими очима і усьміхненим лицем, що так уміло всьо собі покорити і могло належати до одної тільки царствуючої женщини.

— Сьвітлійший обіцяв познакомити мене нині з моїм народом, якого я ще не бачила, — говорила дама з голубими очима, вдивляючи ся цікаво на Запорожців. — Чи хорошо вас тут приймають? — продовжала вона, підступаючи близше.

— Та спасибі, мамо! Провіянт дають хороший, хоч барани таки не такі у вас, як у нас, на Запорожу то чомуж не жити як-небуть?

Патьомкін наморщив брови, видячи, що Запорожці не говорять сего, чого він їх научив....

Один Запорожець осьміхнув ся і виступив на перед:

— Помилуй, мамо! Чи тебе прогнівив вірний нарід? Чи ми може тримали разом з поганим Татарином? Чи вразили тебе ділом або помишленем? За що такий гнів на нас? Ми чули, що приказуєш всюди будувати кріпости від нас; опісля чули, що хочеш нас повернути в карабінери; а тепер чуємо нові напасти. Чим провинило ся Запорожське військо? Чи тим, що перевело твою армію через перекоп і помогло твоїм ґенералам порубати Кримців?

Патьомкін мовчав і чистив малою щіточкою свої бриляити на руках.

— Чогож ви хочете? — спитала цариця Катерина. Запорожці глянули значно один на другого.

— Тепер пора! Цариця питає, чого хочете! — сказав до себе коваль і знов повалив ся на землю.

— Ваше царське величество, не кажіть карати,

а кажіть милувати! З чого, не у гнів будь сказано вашій царській величности, зроблені черевики, що на ваших ногах? Я думаю, що ні один швець, ні в однім царстві на сьвіті, не уміє так зробити. Боже ти мій, колиб так моя жінка убрала такі черевики!

Цариця засьміяла ся. Дворяни засьміяли ся також. Патьомкін і хмурив ся і усьміхав ся. Запорожці зачали торкати під руку коваля, думаючи, що він зійшов з ума.

— Устань! — сказала ласкаво цариця. — Коли хочеш мати такі черевики, то се дуже легко зробити. Принесіть йому мої дорогі черевики, із золотом. Дійсно, мені подобаєть ся його простодушність. Ось вам — продовжала цариця і глянула на оподаліж стоячого панка з повним, блідим лицем, якого одінє вказувало, що він не належить до числа придворних, — предмет остроумного вашого пера!

— Ви, ваше царське величество, дуже ласкаві. Тут треба по крайній мірі Ляфонтена! — одвітив, кланяючи ся, панок.

— По чести вам скажу: я до сеї пори без памяти від вашого »Бриґадира«. Ви незвичайно хорошо читаєте! — Однакож, — продовжала цариця, обертаючи ся до запорожців: — я чула, що в Сїчи у вас ніколи не женять ся.

— Як же, мамо! Так чоловікови, сама знаєш, без жінки трудно жити, — одвітив тойсам запорожець, що говорив з ковалем і коваль дивував ся, чуючи, що сей запорожець, знаючи так хорошо грамотний язик, говорить з царицею, непаче нарочно, самим грубим мужицьким нарічієм. »Хитрий нарід«! — подумав коваль. — »Певно, що робить він се не даром«!

— Ми не монахи, — продовжав запорожець, — а люди грішні. Нас тягне до скоромного, як других грі-

ших людий. Є у нас не мало таких, що мають жінки, тільки що не живуть з ними в Січи. Є такі, що мають свої жінки в Польщі і є такі, що мають жінки на Україні і є такі, що мають жінки в Туреччині.

Саме тоді принесли ковалеви черевики.

— Боже ти мій, що за красота! — крикнув він весело, узявши черевики. — Ваше царське величество, щож, коли черевики такі на ногаг і в них ви, ваше благородіс, певно ходите на лїд ховзати ся, то які мусять бути самі ніжки? Гадаю, що із самого цукру.

Царица, що дійсно мала гарні, невеличкі ніжки, не могла не засьміяти ся, почувши такий комплїмент із уст простодушного коваля, котрий в своїм запорожськім одіню виглядав на кравця, помимо свойого смаглявого лиця.

Урадований такою ласкою, коваль хотїв було вже поспитати царицю о всїм: чи се правда, що царі їдять один тільки мід і сало і таке инше; та почув, що запорожці торкають його у бік, тому отже рішив мовчати. І коли царица звернула ся до стариків і зачала розпитувати, як вони живуть в Січи, які водять ся звичаї, то він, відійшовши назад, нагнув ся до кишені, сказав тихо: »винеси мене відси чим мерщій«! — і знов очутив ся на дворі.

— Утопив ся, їй Богу, утопив ся! Ось: щоб я не устала з того місця, що утопив ся! — лепетала товста ткачиха, стоячи в товпі диканських баб, на вулици.

—Щож, чи я яка брехунка? Чи я у кого вкрала корову? Чи я може кого вже обманила, що менї не дають віри? — кричала баба в козацькій свитї, з фіолетовим носом, вимахуючи руками. — Ось, щоби менї води не захтїло ся пити, коли стара Переперчиха не видїла власними очима, як коваль повісив ся.

— Коваль повісив ся? Ось тобі на! — сказав голова, що виходив від Чуба і приступив близше до тих, що говорили.

— Скажи радше, щоб тобі горівки не захтіло ся пити, стара пянице! — відрізала ткачиха. — Треба бути такою дурною, як ти, щоби повісити ся! Він утопив ся, утопив ся в полонці! Я така певна як сего, що ти була перед хвилею у шинкарки.

— Безвстиднице! Бач, чим попрікнула! — гнівливо крикнула баба з фіолетовим носом. — Тиб мовчала, потаскухо! Хіба може я не знаю, що до тебе ходить що вечера дяк?

Ткачиха визьвірила ся.

— Що дяк? До кого дяк? Що ти брешеш?

— Дяк? — запитала, вдираючи ся між сварливих дячиха, убрана в кожух із заячих шкір, критий сірим сукном. — Я дам вам дяка! Хто се говорить: дяк?

— А ось до кого ходить дяк! — сказала баба з фіолетовим носом, показуючи на ткачиху.

— Так се ти, суко? — сказала дячиха, підступаючи до ткачихи. — То ти відьмо, напускаєш на нього туман і поїш його нечистим зїлєм, щоби ходив до тебе?

— Відчепи ся від мене, сатано! — крикнула дячиха.

— Бач, проклята відьма, щоб ти не діждала ся своїх дітий побачити! Негідна! Тьфу! — Тут дячиха плюнула ткачисї прямо в очи.

Ткачиха хтїла зробити то само та не хотячи плюнула на неголене лице голови, що підсунув ся близше, щоби лїпше чути сварку.

— А, погана баба! — закричав голова, утираючи полою лице і підняв кнут. Сейчас розійшли ся всї сварливі на всї боки. — Отже коваль утопив ся! Боже лова і знов обтер ся. — Отже коваль утопив ся! Боже

ти мій! А який був гарний маляр! Які сильні ножі і серпи умів виковувати! Що за сила була! Однак, — продовжав він, задумавшись, — таких людей мало в нашім селі. Я замітив, ще сидячи в мішку, що йому щось хибує. Ось тобі і коваль! Був а тепер його нема! А я збирав ся підкувати свою рябу кобилу....

І повний таких християнських думок, голова побрив у свою хату.

Оксана засумовала, коли до неї дійшли такі вісти. Вона мало вірила очам Переперчихи і силетням бабським: знала вона, що кобаль був дуже набожний і не схоче погубити своєї душі. Та що, як він дійсно пішов із села, щоби більше сюди не повернути ся? А такий парень не найдеть ся другий. І він так її любив!

Красавиця перевертала ся цілу ніч з одного боку на другий на своїм ліжку і не могла заснути. То хтіла перестати думати, і то знов думала. І ціле горіла; а до рання зовсім залюбила ся в коваля.

Чуб не виявив ні радости ні жалю, як почув, що стало ся з ковалем. Його голова була занята одним: він ніяк не вспів був забути зради Солохи....

Настав ранок. Церков наповнила ся народом. Старі жінки, в білих намітках, в білих суконних свитках, набожно хрестили ся при вході. Дворянки, в зелених і жовтих кафтанах, а деяка навіть в синіх контушах, із золотими на задї вусами, стояли попереду. Дівчата, що мали на головах намотану цілу коницю стяжок а на шиях повно коралів, хрестиків і дукачів, намагали ся дібрати ся ще близше до іконостасу. А попереду всіх стояли дворяни і прості мужики з вусами, з чубами, з товстими шиями і тілько-що виголеними підбородками, всї по більшій части в кобеняках, з під котрих видко було свиту, у одних білу, а у других синю. На всіх лицях, куди не глянеш, було

видко радість. Голова тепер облизував ся, уявляючи собі, як то він небавом буде заїдати кобасу; дівчата думали, як то вони будуть ховзати ся на леду з хлопцями; старухи, сердечнійше як коли инде шептали молитви. На цілу церков було чути, як козак Свербигуз бив поклони. Одна тільки Оксана стояла, мов не своя: молила ся і не молила ся. На серцю у неї стовпило ся так богато чувств рїжнородних, одно болючійше від другого, що і лице її було дуже засумоване. Дівчата не знали, яка причина сьому і не підозрівали, щоби тут причиною був коваль. Однак: не тільки Оксана була занята ковалем. Всї люди замітили, що сьвято ніби не сьвято, бо чогось бракувало. Як на біду, дяк захрип після своєї мандрівки в мішку і сьпівав ледви чутним голосом; правда, приїзжий бас сьпівав хорошо, та лїпше булоби, колиб таки коваль був: він завсїгди, бувало, як тільки сьпівали »Отче наш« або »Іже Херувими«, йшов до крилосу і відси виводив таким напівом, яким сьпівають в Полтаві. Вже минула утреня; після утрені минула і обідня.... Куди ж, в самій річи, запропастив ся коваль?

Ще бистрійше ніс ся чорт з ковалем назад і митю опинив ся Вакула коло своєї хати. Тоді заніяв когут.

Куди? — закричав коваль, зловивши за хвіст чорта, що хтів утїкати. — Постій, приятелю, ще не все: я ще тобі не подякував.

І зловив хворостину, вчистив йому три удари і бідний чорт зачав утїкати, як мужик, якого щойно випарив засїдатель. І так: місто сего, щоби спокусити, соблазнити і вивести в поле других, ворог людського роду сам попив ся в дурнї.

Після сього Вакула увійшов до сїний, зарив ся в сїно і переспав до обіду. Коли пробудив ся, палякав

ся, як побачив, що сонце вже під полуднем: — Я проспав і утреню і обідню.

Тут побожний коваль задумав ся і прийшов до пересьвідченя, що се певно. Бог нарочно хтів покарати його намір погубити свою душу і тому наслав сон, котрий не дав йому вибрати ся навіть до церкви. Однак успокоїв ся тим, що слідуючої неділі висповідасть ся а від нинїйшого дня зачне щодня бити пятьдесять поклонів через цїлий рік. Заглянув в хату: не було нїкого. Видко, Солоха ще не вернула.

Обережно дістав він ізза пазухи черевики і знов радував ся дорогою роботою і чудною подією минулої ночи' умив ся, убрав ся як найлїпше, надїв тосаме одїнс, що його дістав від Запорожців, виняв зі скринї нову шапку з решитиляївських кожухів із синїм верхом, якої не надївав на голову нї разу від того часу, коли купив її, будучи в Полтаві; взяв також новий ріжнокьвітний пояс і положив то всьо разом з нагайкою в хустину і пішов просто до Чуба.

Чуб випулив очи, коли прийшов до нього коваль і не знав, з чого дивувати ся: чи з того, що коваль воскрес, чи тому, що коваль посьмів до нього прийти, чи тому, що він убрав ся так гарно по запорожськи. Та ще більше чудував ся він, коли Вакула розвязав хустину і положив перед ним новісїньку шапку і пояс, якого не видів ще нїхто в селї а сам упав йому в ноги і проговорив благальним голосом:

— Помилуй, батьку, не гнївай ся! Ось тобі нагайка: бий, кілько душа забажас. Віддаю ся тобі сам, каю ся за все,бий, та тільки не гнївай ся. Ти чейже братав ся коли-то з покійним батьком, разом з ним хлїб-сіль їв і могорич пив.

Чуб не без внутрішнього вдоволеня бачив, як коваль, що нїкому в селї у вус не був, гнув в жмени пя-

таки і підкови, як гречані вареники, той самий коваль лежав тепер у його ніг. Щоб ще більше поконати коваля, Чуб взяв нагайку і ударив коваля тричі по спині: »Ну, буде з тебе, вставай! Старших людий все слухай! Забудьмо всьо, що було між нами. А тепер говори, чого тобі хочеть ся«?

— Віддай, батьку за мене Оксану!

Чуб трохи подумав; глянув на шапку і пояс: шапка була прекрасна, пояс також не уступав перед нею; згадав зраду Солохи і сказав рішучо:

— Добре, присилай старостів!

— Ай! — скрикнула Оксана, переступаючи через поріг і побачивши коваля, вилила в него очи з зачудованєм і радістю.

— Глянь, які я принїс тобі черевики! — сказав Вакула. — Тісамі, що їх носить царица.

— Нї, нї, менї не треба черевиків! — говорила вона, вимахуючи руками і не зводячи з нього очий. — Я і без черевиків....

Дальше вона не договорила і зарумянила ся.

Коваль підійшов близше і взяв її за руку; красавиця і очи спустила. Ще ніколи не була вона так незвичайно хороша. Залюблений коваль тихо поцїлував її а лице її ще більше почервоніло і вона стала ще кращою.

Переїжджав через Диканьку блаженної памяти архієрей, хвалив місце, де стоїть село і, їдучи вулицею, остановив ся перед новою хатою.

— А чия се така розмальована хата? — спитав Преосьвященний хорошу жінку, що стояла біля дверий з дитиною на руках.

— Коваля Вакули! — сказала, кланяючи ся, Оксана; бо се була вона.

— Гарно! Хороша робота! — сказав архієрей, придивляючись до дверий і вікон. А вікна були кругом обведені червоною краскою, а на дверах були намальовані козаки на конях, з люльками в зубах.

Та ще більше похвалив Преосьвященний Вакулу, коли довідав ся, що він сповнив церковну покуту і даром помалював цілий лівий крилос зеленою краскою з червоними цьвітами.

Однак, се не все. На стіні з боку, як увійдеш в церков, намалював Вакула чорта в пеклі, такого гидкого, що всї плювали, коли переходили мимо; а баби, як тільки розплакала ся їм на руках дитина, підносили її до образа і говорили: »Он бач, яка кака намальована!«

І дитина переставала проливати слізоньки, скоса глядїла на образ і притискала ся до грудий матери.

Конець.

MAY
4
1984
UNIVERSITY
OF TORONTO

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ

„НОВЕ ЖИТЄ"

часопись просьвітно-економічна; вихо
кождого вторка в Олифант, Па.
Коштує на рік $1
Друкарня „Нового Житя" принимає
кі друкарські роботи по низькій ці

„NEW LIFE"
107 Grant Str. Olyphant, Pa.

Перша Руська Книгар в Америці

продає всякого рода книжки, як: бук
читанки, книжки драматичні, наукові,
вісти, байки, співаники, молитвенн
пісносповці, біблії, катехізми, ноти, п
листовий, ґумові букви і т. д.

Катальоґи висилає за дармо.

RUTHENIAN BOOK STORE,
701 Lackawanna Avenue,
Scranton, Pa.

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY